

Тамара Губанова

докторка юридичних наук, професорка,
заслужена юристка України,
директорка Приватного вищого навчального закладу
“Фінансово-правовий коледж”
(Київ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5263-2478>
Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/H-9983-2018>
gubanovatamara@ukr.net

DOI: 10.33498/Юшн-2022-09-021

УДК 342

ПОШИРЕННЯ СТАНДАРТІВ ДОСТУПНОСТІ ЗАКОНУ НА ПРАВОВІ ВИСНОВКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ ТА ШЛЯХИ АДАПТАЦІЇ ДО ЦЬОГО ПРАВОВОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

АНОТАЦІЯ. У статті вказується, що незважаючи на юридичні властивості висновків Верховного Суду з питань застосування норм права як правових засобів, які конкретизують положення нормативно-правових актів та є загальнообов'язковими, що узгоджується з найбільш прогресивними міжнародними стандартами, законодавство України та юридична інформаційна інфраструктура не забезпечують той самий ступінь доступності цих правових висновків. Як наслідок, для формування повного та правильного розуміння про дійсне правове регулювання тих чи інших суспільних відносин, перед їх учасниками постає нагальна необхідність виконання складних пошуково-аналітичних операцій для виявлення застосовних у їх обставинах правових висновків. Крім того, вкрай важливо упевнитись у актуальності цих результатів судового правозастосування, адже законодавство допускає можливість для Верховного Суду відступити від його висновків з питань застосування норм права без достатньо чіткого позначення кожного з таких випадків.

Авторка обґрунтовує, що для зручнішого користування загальнообов'язковими висновками щодо застосування норм права, вважаючи, що за доступністю вони, зважаючи на їхнє місце у правовій системі не має поступатись нормативно-правовим актам, а також із метою мінімізації ускладнень правового регулювання і правозастосування, викликаних відступами Верховним Судом від його висновку щодо застосування норм права нагальним має бути визнано запровадження організаційно-технічних рішень у сфері інформаційно-технологічного забезпечення судочинства та правового інформування суспільства, спрямованих на: 1) представлення нормативно-правових актів на офіційних державних електронних ресурсах із прив'язкою до правових висновків Верховного Суду; 2) позначення у Єдиному державному реєстрі судових рішень попередніх правових висновків Верховного Суду, від яких він прийняв рішення відступити як від неактуальних. На доповнення: шляхами забезпечення подальшого сталого функціонування і розвитку системи правосуддя у частині актуалізації статусу правових висновків Верховного Суду можуть бути зобов'язання суддів-доповідачів Верховного Суду у відповідних справах, якщо постанова включає відступ від правового висновку Верховного Суду та про-

© Тамара Губанова, 2022

голошується з умовою виготовлення її повного тексту пізніше – не пізніше ніж наступний день після ухвалення цієї постанови направляти адміністраторові Єдиного державного реєстру судових рішень повідомлення про необхідність оприлюднення відомостей про наявність нової правової позиції, а також викласти новий правовий висновок для його невідкладного оприлюднення. Крім того, позитивним кроком авторка визнає встановити у законі, що спірні питання щодо актуальності правових висновків (чи має місце відступ від певного правозастосовного висновку у тій чи іншій постанові, якщо це не було у ній позначено, але є підстави для обґрунтованих сумнівів) мають вирішуватись суддею-доповідачем Верховного Суду у справі, у якій була винесена більш пізня постанова.

Ключові слова: відступ Верховного Суду від його висновку щодо застосування норм права; висновок Верховного Суду щодо застосування норм права; державний реєстр судових рішень; доступність права; законодавчі та технічні рішення у сфері інформаційно-технологічного забезпечення судочинства.

Тенденції еволюційних процесів у правовій системі України вказують на стрімке зростання значення висновків Верховного Суду з питань застосування норм права у впорядкуванні та вдосконаленні правового регулювання й правозастосування. Традиційне для національних найвищих судових інстанцій завдання щодо забезпечення єдності правозастосування шляхом усунення та запобігання випадкам неоднакового та неправильного застосування судами норм матеріального права та процесуальних правил відповідно до відносно нещодавно запроваджених нововведень згідно із законодавством України виконується, головним чином, через видання Верховним Судом правових висновків, які за їх юридичною силою ототожнюються із законами. Саме такий правовий статус висновків Верховного Суду щодо застосування норм права закріплений процесуальними законами та ч. 5 ст. 13 Закону України “Про судоустрій і статус суддів”, за якою ‘висновки щодо застосування норм права, викладені у постановях Верховного Суду, є обов’язковими для всіх суб’єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права’¹. Так само за ч. 5 ст. 242 і п. 1 ч. 4 ст. 328 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) при виборі та застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановях Верховного Суду, а застосування судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні норми права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку, є підставою для касаційного оскарження та може бути визнано

¹ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>> (дата звернення: 30.04.2022).

випадком неправильного застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права².

Адміністративно-правове та процесуальне законодавство України, яке утверджує нормативне значення висновків Верховного Суду щодо застосування норм права цілком узгоджується, у тому числі з міжнародними стандартами, які увібрала у себе практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Ідеться про те, що ця міжнародна судова установа визнає, що якою б не була правова система, якими б чіткими не були законодавчі положення, судові тлумачення завжди буде необхідним. Це означає, що багато законів неминуче формулюються у термінах, які більшою чи меншою мірою є нечіткими, а їх тлумачення та застосування залежать від практики. Судова практика служить тому, аби розвіювати сумніви, які можуть виникати щодо тлумачення норм права, та сприяти тим самим прогресивному розвитку права. Жодне з положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція)³ не може вважатись таким, що забороняє поступове роз'яснення правових норм, за умови, що результат тлумачення відповідатиме суті норми права і буде розумно передбачуваним⁴. У справі “Шпачек с.р.о. проти Чехії” ЄСПЛ зазначив, що Конвенція ґрунтується на концепції розуміння права, за якою національне право охоплює законодавство з урахуванням того, як воно тлумачиться та застосовується національними судами у світлі тих чи інших фактичних обставин. Інакше кажучи, закон у розумінні цього міжнародного документа включає право законодавчого походження, так і судову практику. Завжди буде потреба у з'ясуванні сумнівних моментів і адаптації до мінливих обставин. Крім того, послідовно підтримується позиція, згідно з якою закон має бути якісним, що передбачає насамперед його відповідність вимогам доступності і передбачуваності (“Шпачек с.р.о. проти Чехії”, заява № 26449/95, пункти 54–56)⁵.

При цьому доступність закону як умова його якості ґрунтується на філософсько-правовій засаді, за якою положення про те, що незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності, застосовується лише до тих осіб, які мають належний доступ до нормативно-правових актів та інших джерел права. При цьому прийнято вважати, що Конвенція не містить жодних спеціальних вимог щодо ступеня публічності джерел

² Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>> (дата звернення: 30.04.2022).

³ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text> (дата звернення: 30.04.2022).

⁴ Посібник зі статті 4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Право не бути притягненим до суду або покараним двічі. Зі змінами від 31 серпня 2017 <https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_7_UKR.pdf> 13 (дата звернення: 30.04.2022).

⁵ Špaček, s.r.o. v. the Czech Republic, no. 26449/95, 9 November 1999. The European Court of Human Rights <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58358>> (accessed: 30.04.2022).

права та методів їх оприлюднення. Також, за усталеним поглядом, якого дотримується міжнародна судова установа, у складних випадках від осіб очікується звернення до фахівців зі спеціальними юридичними та технічними знаннями для одержання доступу до документів, пошук і розуміння яких потребують професійних здібностей (“Шпачек с.р.о. проти Чехії”, заява № 26449/95, пункти 57–60)⁶.

Також слід взяти до уваги й те, що розвиваючи позицію про належність усталених зразків правозастосування, яких дотримується найвища судова інстанція, до права та поширення на них вимоги про доступність закону, ЄСПЛ вказав на те, що опублікування прецедентного права касаційного суду в офіційних джерелах є достатньою для того, щоб воно вважалось доступним (“G. проти Франції”, заява № 15312/89, п. 25)⁷. Водночас, за підсумками розгляду справи “Касумахунів та Сайбаталов проти Росії”, міжнародна судова установа зауважила, що вирішальне значення може для оцінки якості правового регулювання мати забезпечення доступності правових висновків, які є визначальними для підсумкового рішення. Якщо саме такий правовий висновок був лише повідомлений журналістами, вважається, що немає підстав для висновку про те, що це може дати достатню та надійну інформацію про порядок застосування правових норм (“Касумахунів та Сайбаталов проти Росії”, заяви № 26261/05 та № 26377/06, пункти 92–93)⁸.

Однак, незважаючи на вищевикладені юридичні властивості висновків Верховного Суду з питань застосування норм права як правових засобів, які конкретизують положення нормативно-правових актів та є загальнообов’язковими, що узгоджується з найбільш прогресивними міжнародними стандартами, законодавство України та юридична інформаційна інфраструктура не забезпечують той самий ступінь доступності цих правових висновків. Як наслідок, для формування повного та правильного розуміння про дійсне правове регулювання тих чи інших суспільних відносин, перед їх учасниками постає нагальна необхідність виконання складних пошуково-аналітичних операцій для виявлення застосованих у їх обставинах правових висновків. Крім того, вкрай важливо упевнитись у актуальності цих результатів судового правозастосування, адже законодавство допускає можливість для Верховного Суду відступити від його висновків Верховного Суду з питань застосування норм права без достатньо чіткого позначення кожного з таких випадків.

⁶ Špaček, s.r.o. v. the Czech Republic, no. 26449/95, 9 November 1999. The European Court of Human Rights <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58358>> (accessed: 30.04.2022).

⁷ G. v. France, no. 15312/89, 27 September 1995. The European Court of Human Rights <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57968>> (accessed: 30.04.2022).

⁸ Kasymakhunov and Saybatalov v. Russia, nos. 26261/05 and 26377/06, 14 March 2013. The European Court of Human Rights <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117127>> (accessed: 30.04.2022).

Питання розвитку правових інформаційно-телекомунікаційних систем для їх адаптації до поширення стандартів доступності закону на правові висновки верховного суду досліджуються українськими та зарубіжними вченими, з-поміж яких Я. Берназюк, Л. Зуєвич, К. Кіранпрет, Н. Колнеріч, В. Решота, Т. Сзабадос, М. Шумило. У наукових та аналітичних працях цих представників наукового та юридичного співтовариства виявляються негативні наслідки неналежного інформування учасників суспільних відносин про зміни в усталеній та загальнообов'язковій судовій практиці, пропонуються шляхи виправлення відповідних ситуацій, але для ефективного й остаточного вирішення цих проблемних питань все ще необхідним є комплекс нововведень в інформаційній сфері.

Метою дослідження є формулювання та наукове обґрунтування на основі міжнародних стандартів і найкращого зарубіжного досвіду пропозицій, спрямованих на вдосконалення інформаційного забезпечення діяльності Верховного Суду у частині видання та оновлення його висновків щодо застосування норм права для забезпечення якомога більш високого ступеня їх доступності для учасників суспільних відносин.

Розпочинаючи дослідження, слід звернути увагу на те, що Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки із-поміж основних проблем, які зумовлюють необхідність подальшого удосконалення організації функціонування судової влади та здійснення правосуддя, виокремлює недостатній рівень упровадження цифрових технологій у здійсненні правосуддя. Також цей документ для підвищення ефективності організації судової влади та інститутів правосуддя закріплює необхідність, зокрема, розроблення та імплементації синхронізованої й ініціативної комунікаційної стратегії, активне надання об'єктивної, зрозумілої інформації⁹. Правове оформлення інформаційно-телекомунікаційні системи, розроблені для інформування суспільства про результати судового правозастосування, дістають у положеннях Закону України “Про доступ до судових рішень”. За змістом його преамбули цей закон визначає порядок доступу до судових рішень з метою забезпечення відкритості діяльності судів загальної юрисдикції, прогнозованості судових рішень та сприяння однаковому застосуванню законодавства¹⁰. Механізми, які запроваджені цим законом, спрямовані на забезпечення прозорості діяльності судової влади та мають сприяти однаковому застосуванню закону, формуванню єдиної практики правозастосування у судах, а також мають забезпечувати відповідальне став-

⁹ Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затверджена Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>> (дата звернення: 30.04.2022).

¹⁰ Про доступ до судових рішень: Закон України від 22 грудня 2015 р. № 3262-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15/conv#Text>> (дата звернення: 30.04.2022).

лення суддів до підготовки судових рішень, виходячи з того, що вони стануть доступними для громадськості¹¹. Характерними у зв'язку з цим є й приписи Закону України “Про інформацію”, зокрема положення його ст. 17, за якими правовою інформацією є будь-які відомості про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо. З метою забезпечення доступу до законодавчих та інших нормативних актів фізичним та юридичним особам держава зобов'язана забезпечувати офіційне видання цих актів масовими тиражами у найкоротші строки після їх прийняття¹². Водночас спеціальних правових інструментів та інформаційно-технологічних програмних продуктів і рішень для оприлюднення та актуалізації статусу правових висновків Верховного Суду у цих або у будь-яких інших нормативно-правових актах не передбачено, що викликає значні ускладнення у реалізації прав і свобод учасників правовідносин, а також утворює ризик неправильного та неоднакового правозастосування, що, зі свого боку, загрожує фінансовими й організаційними втратами.

Викладена вище оцінка переконливо підтверджується спостереженнями фахового юридичного співтовариства, представники якого, зокрема Л. Зуєвич, вказують на те, що суди (та й правники) мають щоразу перевіряти, чи є правові висновки Верховного Суду актуальними та чи скористалась найвища судова інстанція її правом відступу від правових висновків, викладених у певній постанові. Експерт зауважує, що єдиним офіційним електронним ресурсом і найбільш оперативним джерелом інформації стосовно постанов Верховного Суду і його висновків – Єдиний державний реєстр судових рішень (далі – ЄДРСР). Однак, відкриваючи в реєстрі будь-яку постанову Верховного Суду, нині не можна бути впевненим, що суд не відмовився від висновку щодо застосування норм права, викладеного в ній. Отже, підсумовує Л. Зуєвич, перед суддями та юристами постала необхідність перевіряти не лише наявність правової позиції Верховного Суду із того чи іншого подібного питання, а також уже після добору релевантної практики додатково шукати відповідні постанови Верховного Суду, в яких може бути сказано про відступ від раніше висловленої позиції. Цілком справедливим є зауваження експерта щодо того, що ця ситуація зумовлює певну плутанину та призводить до марнування часу, не кажучи вже про небезпеку відхилення від актуальної

¹¹ Пояснювальна записка до проекту Закону України “Про доступ до судових рішень” від 31 серпня 2005 р. № 3262-IV <<http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=25297&pf35401=75886>> (дата звернення: 30.04.2022).

¹² Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>> (дата звернення: 30.04.2022).

судової практики не через недбалість користувача, а суто з огляду на технічно-організаційні недоліки розміщення інформації в реєстрі¹³.

При цьому відступ Верховного Суду від його висновків щодо застосування норм права є масштабним явищем зі зростаючою динамікою, що впливає зі статистичними даними, які наводить М. Шумило. Ознайомившись із ними, констатуємо, що всього за період з 15 грудня 2017 р. до 12 листопада 2020 р. Великою Палатою Верховного Суду прийнято 117 постанов, у яких вона відступила: а) від правових позицій Верховного Суду України (73 відступи); б) Касаційних судів у складі Верховного Суду (36 відступів); в) від своїх висновків Великої Палати (18 відступів). Із них у розрізі юрисдикцій:

адміністративна юрисдикція – у 22 постановах, із них: 15 постанов, де зазначено про відступ від висновку Верховного Суду України (далі – ВСУ), 2 – від висновку касаційних судів у складі Верховного Суду, 5 – від висновку Великої Палати Верховного Суду;

кримінальна юрисдикція – у 3 постановах, із них: 2 – від висновку ВСУ, 1 – від висновку Великої Палати Верховного Суду;

господарська юрисдикція – у 35 постановах (із яких у 4 постановах Великої Палати Верховного Суду одночасно зроблено відступ від правових висновків, висловлених як ВСУ, так і касаційними судами), із них: 15 – від висновку ВСУ, 21 – від висновку касаційних судів у складі ВС, 3 – від висновку Великої Палати Верховного Суду;

цивільна юрисдикція – у 57 постановах (із яких: у 2 постановах Великої Палати Верховного Суду одночасно зроблено відступ від правових висновків, висловлених Великої Палати Верховного Суду і Касаційними судами у складі Верховного Суду; у 1 – від висновків ВСУ, касаційними судами у складі Верховного Суду і Великої Палати Верховного Суду; у 1 – від висновків Верховним Судом України і Великої Палати Верховного Суду; у 2 – від висновків ВСУ і касаційних судів), із них: 41 – від висновку ВСУ, 13 – від висновку касаційних судів у складі Верховного Суду, 9 – від висновку Великої Палати Верховного Суду¹⁴.

У світлі викладеного, наукова спільнота підтримує запровадження правових та організаційних нововведень для якомога більш зручного користування загальнообов'язковими висновками щодо застосування норм права, вважаючи, що за доступністю вони, зважаючи на їх місце у правовій системі не має поступатись нормативно-правовим актам.

Зокрема, у своїй статті “Нові підходи Великої Палати Верховного Суду до забезпечення єдності судової практики” суддя Верховного Суду

¹³ Л. Зуєвич, ‘ЄДРСР – джерело (дез)інформації’ (*Закон і бізнес*, 15.02.2019) <<https://zib.com.ua/ua/print/136357.html>> (дата звернення: 30.04.2022).

¹⁴ М. Шумило, ‘Правові висновки касаційного суду: inter praeteritum et futurum’ (*Судебно-юридическая газета*, 07.12.2020) <<https://sud.ua/ru/news/blog/187091-pravovi-visnovki-kasatsiynogo-sudu-inter-praeteritum-et-futurum>> (дата звернення: 30.04.2022).

О. Кібенко влучно звертає увагу на те, що єдність судової практики має бути забезпечена, серед іншого, фіксацією відступів від правових позицій; поступово Велика Палата сформулювала таке правило: якщо відбувся відступ від певної правової позиції, яка містилася в іншому рішенні Верховного Суду, то обов'язково про це зазначається в тексті рішення; при цьому мають бути наведені вагомі аргументи щодо необхідності такого відступу¹⁵. Крім того, В. Решота у цьому зв'язку наголосив на тому, що необхідно використовувати не лише такі способи оприлюднення постанов Верховного Суду як їх публікація в друкованих виданнях та на його офіційному вебсайті, але й більш зручні способи, що допоможуть знайти необхідну правову позицію із прив'язкою до відповідної норми права. Зокрема, в офіційних публікаціях, на офіційних сайтах суб'єктів владних повноважень у текстах нормативно-правових актів містяться посилання на рішення Конституційного Суду України щодо визнання неконституційними нормативних актів чи їх приписів, щодо їх офіційного тлумачення. Вчений вважає, що для зручності всіх суб'єктів застосування в офіційних текстах відповідних нормативних актів необхідно робити вказівки й на постанови Верховного Суду, які містять правові позиції щодо застосування відповідних норм права, що сприятиме виконанню положень зазначеного вище Закону про їх обов'язковість для суб'єктів владних повноважень¹⁶. Так само суддя Верховного Суду Я. Берназюк запропонував доповнити Єдиний державний реєстр судових рішень у частині постанов Верховного Суду показником “наявність відступу” із такими варіантами заповнення: “відомостей немає” або, за наявності відповідної інформації: “дата ухвалення постанови (в якій суд відступив від раніше висловленої правової позиції), номер справи”¹⁷.

Декілька практико-прикладних нововведень, які, будучи помірними з точки зору обтяжливого впливу на судову систему, є й ефективними з точки зору збільшення доступності права та посилення правової визначеності, пропонує Л. Зуєвич. Насамперед експерт вважає за доцільне задля недопущення застосування застарілих правових позицій під час ухвалення постанов, у яких Верховний Суд відступає від його правових висновків, направляти ідентифікатори постанов з цими правовими висновками у реєстрі його адміністратору, який, зі свого боку, має

¹⁵ О Кібенко, ‘Нові підходи Великої Палати Верховного Суду до забезпечення єдності судової практики’ (Судбно-юридическая газета, 23 листопада 2018 р.) <<https://sud.ua/ru/news/blog/129294-novi-pidkhodiv-velikoyi-palati-verkhovnogo-sudu-do-zabezpechennya-yednosti-sudovoyi-praktiki>> (дата звернення: 30.04.2022).

¹⁶ В Решота, ‘Застосування джерел адміністративного права в судочинстві України’ (дис д-ра юр наук, 2018) 301.

¹⁷ Я Берназюк, ‘Співвідношення необхідності забезпечення єдності судової практики та відступу від правових позицій Верховного Суду (на прикладі вирішення публічно-правових спорів)’ (Судбно-юридическая газета, 26.08.2020) <<https://sud.ua/ru/news/blog/177404-spivvidnoshennya-neobkhidnosti-zabezpechennya-yednosti-sudovoyi-praktiki-ta-vidstupu-vid-pravovikh-pozitsiy-verkhovnogo-sudu-na-prikladi-virishennya-publichno-pravovikh-sporiv>> (дата звернення: 30.04.2022).

позначити попередній правовий висновок як неактуальний. При цьому, зважаючи на те що підготовка повного тексту постанови, в якій суд відступив від більш раннього правового висновку, потребує достатнього часу, Л. Зуєвич убачає за необхідне не пізніше ніж наступного дня після ухвалення цієї постанови направляти адміністраторові ЄДРСР повідомлення про необхідність оприлюднення відомостей про наявність нової правової позиції. Це унеможливить ситуації, коли суди продовжують ухвалювати рішення, посилаючись на правову позицію, що втратила актуальність¹⁸.

Принадібно зауважимо, що питання забезпечення доступності та зручності опрацювання результатів судового правозастосування нормативного характеру є глобальними і досліджуються судовими адміністраціями та вченими багатьох країн із розробкою і запровадженням відповідних законодавчих та інформаційно-технологічних рішень.

Зокрема, за спостереженнями індійських дослідників судового правозастосування, кількість справ зростає з надзвичайно високим темпом, що перевантажує суддів та професійних юристів, тому є для них висока ймовірність оминати застосовні прецеденти. Відстежити широке коло прецедентів з відповідного питання стає все більш важко. Так само, нерідко суперечливі рішення вищих судів ставлять суддів нижчих судів Індії у дилему¹⁹.

У наукових працях, присвячених закономірностям динаміки змін у практиці Суду Європейського Союзу (Європейський суд справедливості), зазначається, що виявлення рішень, у яких переглядалися його усталені правові позиції, є вкрай складним завданням, оскільки ця міжнародна судова установа окремо не привертає увагу читачів її судових рішень до того, що мав місце відступ. Зокрема, генеральний адвокат Ф. Якобс наголошував на тому, що Суд Європейського Союзу має у відповідних випадках якомога виразніше позначати відступ від його попереднього зразка правозастосування²⁰. Крім того, як стверджує Т. Сзабодос, проблема виникає й у випадках, коли Суд Європейського Союзу не роз'яснює, які його правові позиції у відповідному судовому рішенні оновлюються, а які ні²¹. У деяких державах, із-поміж яких Сполучене Королівство, на представників сторін у справі покладається обов'язок перед

¹⁸ Зуєвич (н 13).

¹⁹ Kaur Kiranpreet, 'India: Judicial Precedents in India' (Mondaq – 10 February 2020) <<https://www.mondaq.com/india/trials-appeals-compensation/882616/judicial-precedents-in-india>> (accessed: 30.04.2022).

²⁰ Case C-10/8 9 SA CNL-SUCAL NV v HAG GF AG [1990] ECR I-3711 (HAG II), Opinion of AG Jacobs, para 67 <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61998CC0443&from=EN>> (accessed: 30.04.2022).

²¹ Tamás Szabados, 'Precedents in EU law – The problem of overruling' (2015) 1 Elte Law Journal 125–45.

судом та юридичною професійною спільнотою не вводити суд в обману щодо статусу прецедентних рішень вищих судів²².

Привертають увагу й шляхи забезпечення доступності та правильного розуміння зразків правозастосування, який дійсно дотримується найвища судова інстанція. Наприклад, Верховний Суд США забезпечує обізнаність юридичного співтовариства з його рішеннями про перегляд його прецедентів шляхом ведення таблиці з цими даними²³. У Німеччині прийнято публікувати огляди правових позицій Федерального Верховного Суду Німеччини зі зручними посиланнями у розрізі конкретних норм права, щодо яких цей суд видав правовий висновок²⁴. ЄСПЛ також випускає збірники його практики, які регулярно оновлюються, висвітлюючи результати його еволюційного та динамічного тлумачення Конвенції.

Слід взяти до уваги у цьому контексті також матеріали наукових досліджень, проведених під патронатом Європейського Союзу та Ради Європи, з перспектив розвитку інформаційно-телекомунікаційного забезпечення судочинства, у яких позитивною практикою визнається стандартизація пошукових параметрів у судових реєстрах за предметним критерієм, що дасть змогу знаходити судові рішення, насамперед прецедентного значення, у яких тлумачиться та чи інша директива або інший законодавчий акт²⁵. Фахівці департаменту з питань громадянських прав і конституційних справ Європейського Парламенту у їх дослідженні національних практик, пов'язаних із доступністю судових документів, також допускають призначення у судовій адміністрації державного службовця зі спеціальними повноваженнями щодо надання інформації про діяльність судів. Зокрема, ці фахівці зазначають, що цілісна система забезпечення доступу до інформації про правосуддя має включати державного службовця, обов'язком якого є надання відповідей на запити на документи, яких немає у базах даних судів, і надавати доступ до них²⁶.

Висновки. Осмисливши викладене, доходимо висновку, що для якомога більш зручного користування загальнообов'язковими висновками щодо застосування норм права, вважаючи, що за доступністю вони, вважаючи на їх місце у правовій системі не має поступатись норматив-

²² Report on the Accessibility to Judicial Decisions through Publication Standards. European Union and the Council of Europe (2015) <<https://rm.coe.int/1680700781>> (accessed: 30.04.2022).

²³ 'Table of the Supreme Court of the United States Decisions Overruled by Subsequent Decisions' (*Constitution Annotated*, 30.04.2022). <<https://constitution.congress.gov/resources/decisions-overruled>> (accessed: 30.04.2022).

²⁴ Ninon Colneric, 'Guiding by Cases in a Legal System Without Binding Precedent: The German Example' (*Stanford Law School. China Guiding Cases Project*, 19.06.2016) <<https://cgclaw.stanford.edu/commentaries/7-judge-colneric>> (accessed: 30.04.2022).

²⁵ Report on the Accessibility to Judicial Decisions through Publication Standards (n 22).

²⁶ Directorate General for Internal Policies of the European Parliament. 'National practices with regard to the accessibility of court documents' (2013) <[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/474406/IPOL-JURI_ET\(2013\)474406_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/474406/IPOL-JURI_ET(2013)474406_EN.pdf)> (accessed: 25.04.2022).

но-правовим актам, а також з метою мінімізації ускладнень правового регулювання та правозастосування, викликаних відступами Верховним Судом від його висновку щодо застосування норм права нагальним має бути визнано запровадження організаційно-технічних рішень у сфері інформаційно-технологічного забезпечення судочинства та правового інформування суспільства, спрямованих на: 1) представлення нормативно-правових актів на офіційних державних електронних ресурсах з прив'язкою до правових висновків Верховного Суду; 2) позначення у Єдиному державному реєстрі судових рішень попередніх правових висновків Верховного Суду, від яких він прийняв рішення відступити, як неактуальні. На доповнення: шляхами забезпечення подальшого сталого функціонування та розвитку системи правосуддя у частині актуалізації статусу правових висновків Верховного Суду можуть бути зобов'язання суддів-доповідачів Верховного Суду у відповідних справах, якщо постанова включає відступ від правового висновку Верховного Суду та проголошується з умовою виготовлення її повного тексту пізніше – не пізніше ніж наступний день після ухвалення цієї постанови направляти адміністраторові Єдиного державного реєстру судових рішень повідомлення про необхідність оприлюднення відомостей про наявність нової правової позиції, а також викласти новий правовий висновок для його невідкладного оприлюднення. Крім того, позитивним кроком видається встановити у законі, що спірні питання щодо актуальності правових висновків (чи має місце відступ від певного правозастосовного висновку у тій чи іншій постанові, якщо це не було у ній позначено, але є підстави для обґрунтованих сумнівів) мають вирішуватися суддею-доповідачем Верховного Суду у справі, у якій була винесена більш пізня постанова.

REFERENCES

Bibliography

Journal articles

1. Szabados T 'Precedents in EU law – The problem of overruling' (2015) 1 Elte Law Journal 125–45 (in English).

Theses

2. ReshotaV, 'Application of Sources of Administrative Law in the Judicial Procedure of Ukraine' (Doctor of Law thesis, Lviv Polytechnic National University) (in Ukrainian).

Newspaper articles

3. Kiranpreet Kaur, 'India: Judicial Precedents in India' (*Mondaq*, 10.02.2020) <<https://www.mondaq.com/india/trials-appeals-compensation/882616/judicial-precedents-in-india>> (accessed: 30.04.2022) (in English).
4. Bernaziuk Ya, 'Spivvidnoshennia neobkhdnosti zabezpechennia yednosti sudovoi praktyky ta vidstupu vid pravovykh pozytsii Verkhovnoho Sudu (na prykladi vyrishennia

Тамара Губанова

- publichno-pravovykh sporiv)' (*Sudebno-iurydycheskaia hazeta*, 26.08.2020) <<https://sud.ua/ru/news/blog/177404-spivvidnoshennya-neobkhidnosti-zabezpechennya-yednosti-sudovoyi-praktiki-ta-vidstupu-vid-pravovykh-pozitsiy-verkhovnogo-sudu-na-prikladivirishennya-publichno-pravovykh-sporiv>> (accessed: 30.04.2022) (in Ukrainian).
5. Kibenko O, 'Novi pidkhody Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu do zabezpechennia yednosti sudovoi praktyky' (*Sudebno-iurydycheskaia hazeta*, 23.11.2018) <<https://sud.ua/ru/news/blog/129294-novi-pidkhodi-velikoyi-palati-verkhovnogo-sudu-do-zabezpechennya-yednosti-sudovoyi-praktiki>> (accessed: 30.04.2022) (in Ukrainian).
 6. Shumylo M, 'Pravovi vysnovky kasatsiinoho sudu: inter praeteritum et futurum' (*Sudebno-iurydycheskaia hazeta*, 07.12.2020) <<https://sud.ua/ru/news/blog/187091-pravovi-visnovki-kasatsynogo-sudu-inter-praeteritum-et-futurum>> (accessed: 30.04.2022) (in Ukrainian).
 7. Zuievych L, 'TeDRSR – dzherelo (dez)informatsii' (*Zakon i biznes*, 15.02.2019) <<https://zib.com.ua/ua/print/136357.html>> (accessed: 30.04.2022) (in Ukrainian).

Websites

8. 'Table of the Supreme Court of the United States Decisions Overruled by Subsequent Decisions' (*Constitution Annotated*, 30.04.2022). <<https://constitution.congress.gov/resources/decisions-overruled>> (accessed: 30.04.2022) (in English).
9. Colneric Ninon, 'Guiding by Cases in a Legal System Without Binding Precedent: The German Example' (*Stanford Law School. China Guiding Cases Project*, 19.06.2016) <<https://cgc.law.stanford.edu/commentaries/7-judge-colneric>> (accessed: 30.04.2022) (in English).

Tamara Hubanova

EXTENSION OF STANDARDS OF ACCESSIBILITY OF LAW TO THE LEGAL OPINIONS OF THE SUPREME COURT AND WAYS FOR INFORMATION INFRASTRUCTURE TO ADAPT TO THIS EXTENSION

ABSTRACT. The article points out that despite the legal properties of the Supreme Court of Ukraine's opinions on the application of legal norms, as legal means that interpret the provisions of legal acts in generally mandatory manner, which is consistent with the most progressive international standards, Ukrainian legislation and legal informational infrastructure do not provide the same degree of accessibility of these legal opinions as of statutory instruments. As a result, in order to form a comprehensive and correct understanding of the actual legal regulation of certain social relations, their participants face the urgent need to perform complex search and analytical operations to identify legal opinions applicable in their circumstances. Moreover, it is of utmost importance to ensure the validity of these legal opinions, as the law allows the Supreme Court to overrule itself without sufficiently clear indication of each such case.

The author argues that for the most convenient use of these mandatory legal opinions, believing in terms of their accessibility, given their place in the legal system they should not be inferior to laws and regulations, as well as to minimize complications for legal regulation and law-application caused by overruling by the Supreme Court its legal opinions, it is to be recognized as urgent to introduce such legislative and technical solutions in the field of support of justice by means of informational technology and informing society about

law, as: 1) representing laws and regulations on official governmental electronic resources accompanied by references to relevant legal opinions of the Supreme Court; 2) marking in the Unified State Register of Court Decisions of Ukraine the overruled legal opinions of the Supreme Court as no longer binding. In addition, it is noted that other ways to ensure further sustainable functioning and development of the justice system through validation of legal opinions are placing judges-reporters of the Supreme Court under obligation in relevant cases, if judgment is not delivered in its entirety, to send the administrator of the Unified State Register of Judgments a notice of the need to publish information about the new legal standpoint of the Supreme Court of Ukraine, as well as to present a new legal opinion for its immediate publication. Moreover, the author acknowledges as a positive step to establish in the law that controversial issues regarding the relevance of legal opinions (whether there is an overruling a particular legal opinion in a judgment, if it was not indicated, but there are grounds for reasonable doubt) should be resolved by a judge-reporter of the Supreme Court in a case in which a later ruling was rendered.

KEYWORDS: accessibility of law; overruling by the Supreme Court its opinion on the application of law; Supreme Court's opinion on the application of law; legislative and technical solutions in the field of judicial informational technologies; state register of court decisions.